

2. Financial Restructuring [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bizcap.com/financial-restructuring>.
3. Garcia K. How to Undertake a Financial Restructuring / K. Garcia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inc.com/guides/201104/how-to-undertake-a-financial-restructuring.html>.
4. Giddy I. Corporate Financial Restructuring / I. Giddy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://people.stern.nyu.edu/igiddy/restructuring.html>.
5. Reorganization, Program Restructuring and Budget Issues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gao.gov/products/GAO/T-RCED-95-103>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Внешнеэкономический толковый словарь / под ред. И. Фаминского. – М.: Инфра-М, 2000. – 513 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://foreign_economic_academic.ru/1402/РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ.
8. Лютий І. / Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави / І. Лютий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firearticles.com/budgetna-systema/175-teoretiko-metodologichni-zasadi-byudzhetnoyi-politiki-derzhavi-lyutij-io.html>.
9. Макроекономічний огляд: вересень 2014 р. // Національний Банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=10885213>.
10. Рожко Д. / Реструктуризація національної економіки як основний чинник формування державного бюджету України / Д. Рожко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Restructuring_of_national_economy_as_factor_of_forming_of_the_state_budget_in_Ukraine_14119.pdf.
11. Щербань Ю. / Реструктуризація підприємств України стратегії і проблеми / Ю. Щербань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73755.doc.html.
12. Федосов В. Фінансова Реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: [монографія] / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.

УДК 369

Позднякова Л.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансових ринків
Університету державної фіскальної служби України

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Статтю присвячено теоретичному аналізу визначення сутності принципів системи соціального страхування. Визначено основні принципи, які притаманні соціальному страхуванню. Охарактеризовано їх сутність, зміст та взаємозв'язок між ними. Запропоновано авторське визначення поняття «принципи соціального страхування».

Ключові слова: соціальне страхування, система, принципи, реформа.

Позднякова Л.А. ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ СУЩНОСТИ ПРИНЦИПОВ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ

Статья посвящена теоретическому анализу сущности принципов системы социального страхования. Определены основные принципы, свойственные социальному страхованию. Охарактеризовано их сущность, содержание и взаимосвязь между ними. Предложено авторское определение понятия «принципы социального страхования».

Ключевые слова: социальное страхование, система, принципы, реформа.

Pozdyakova L.A. THEORETICAL SUBSTANTIATION OF THE ESSENCE OF PRINCIPLES OF SOCIAL INSURANCE SYSTEM

The article is devoted to theoretical analysis of the definition of the essence of the principles of the social insurance system. The basic principles that are inherent in social insurance defined. The essence, content and the relationship between them described. The author's definition of «social insurance» offered.

Keywords: social insurance, system, principles, reform.

Постановка проблеми. У сучасних умовах політичної, економічної та соціальної нестабільності питання ефективності системи соціального страхування набуває особливого значення, оскільки від рівня соціальної захищеності громадян залежить стабільність у суспільстві. Саме система соціального страхування є найефективнішим інструментом соціальної політики держави, оскільки, по-перше, передбачає підтримку найбільш активної, працездатної частини суспільства, по-друге, захищає малозабезпечені верства населення та забезпечує їх у старості.

Водночас національна система соціального страхування не повною мірою виконує своє головне завдання – забезпечення соціального захисту громадян. Сьогодні в Україні не розроблена національна доктрина розвитку системи соціального страхування, яка б гармонійно корелювалася із демографічною ситуацією в країні, рівнем заробітної плати, ефективністю податкової системи. Для наявної національної

системи соціального страхування в основному залишаються характерними принципи, які притаманні соціальному страхуванню радянського типу. Тому національна система соціального страхування потребує радикального реформування, а його нова модель повинна будуватися на принципах соціальної справедливості та суспільної солідарності. Частина сучасних проблем у соціальній сфері пов'язана з недостатнім науковим обґрунтуванням теоретичних засад сутності та змісту страхових принципів, якими керується соціальне страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значне місце у вивченні сутності, змісту та особливостей системи соціального страхування належить працям вітчизняних та закордонних науковців, серед яких: В. Гончаров, Г. Єфремова, А. Колодій, А. Курманов, Б. Надточій, С. Парамонова, С. Прилипка та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. При цьому сучасні реформи в національній

соціальної сфері неможливі без створення теоретичного підґрунтя щодо соціального страхування. Зокрема, й досі немає єдиної наукової думки щодо визначення принципів системи соціального страхування, їх сутності та змісту, що й зумовило мету статті.

Мета статті – теоретичне обґрунтування сутності та змісту фундаментальних принципів системи соціального страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на широке застосування поняття «принципи соціального страхування», відсутнє чітке уявлення про його змістовне наповнення. В економічній науці немає узгодженості точок зору щодо визначення поняття «принципи» та «принципи соціального страхування». Термін «принцип» походить від латинського слова «principium» й означає науковий або етичний початок, підстава, правило, основа, від якої не відступають [1]. Вітчизняний науковець А. Колодій принципами вважає основні, найзагальніші вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [2, с. 17]. На думку Г. Єфремової, принципи – це основоположні ідеї, керівні засади, які визначають сутність та спрямованість того чи іншого явища [3]. З точки зору права, принципи мають властивості вищої імперативності, універсальності, загальної значущості, є стійкими і стабільнішими протягом невизначено тривалого часу; виступають найважливішим критерієм законності дій громадян, посадових осіб та інших суб'єктів права [4, с. 198]. Отже, під принципами слід розуміти філософську природу, сутність, зміст і властивості певної категорії; регламентовані правила, засоби, керівні ідеї та визначені норми нормативно-правового забезпечення.

Досить переконливо доведено особливу роль принципів у становленні та розвитку соціального забезпечення вітчизняним дослідником В. Гончаровим. Зокрема, вчений зазначає, що принципи дають змогу виділити характерні ознаки відповідної галузі; дають можливість ретельно й змістовно усвідомити зміст конкретних категорій, що стосується соціального забезпечення, й визначити загальну спрямованість і головні тенденції його розвитку; поєднують окремі правові норми в єдину логічну систему та допомагають правильно розуміти сутність законодавства про соціальне забезпечення та його взаємозв'язок з економікою, соціальною політикою держави, правосвідомістю громадян [5, с. 40]. Таким чином, обґрунтування принципів будь-якого явища дає змогу розкрити його науковий початок, сутнісні та змістовні характеристики, властивості, процесуальну спрямованість, стратегію та тенденції розвитку.

Наукове обґрунтування принципів соціального страхування було запропоновано в німецькій системі соціального страхування, ініціатором впровадження якої виступив канцлер Отто фон Бісмарк. Стрімкий економічний і технічний розвиток країн світу наприкінці XIX ст. виявив необхідність у розробці теоретичних, методичних засад та практичної імплементації у життя інституту соціального страхування. Німецька система соціального страхування передбачала елімінацію або палаталізацію таких соціальних ризиків: інвалідність, настання старості, тимчасова втрата працездатності та нещасні випадки на виробництві. Формування страхового фонду з метою покриття збитків за визначеними соціальними ризиками забезпечувалося із кількох джерел: внесків самих робітників, роботодавців та державні субвенції й дотації.

В основу німецької системи соціального страхування були покладені такі принципи:

- страхування лише працездатних осіб, тобто тих, хто здійснює страхові внески;
- страхування малозабезпечених працівників, заробітна плата яких була меншою за мінімально встановлену суму;
- паритетне співвідношення між внесками роботодавців і найманих працівників, а також взаємозв'язок між виплатами та внесками;
- паритетність в управлінні соціальним страхуванням – працедавцями та працівниками;
- обов'язковість соціального страхування [6].

Кардинально нову політику соціального забезпечення, основою якої стало забезпечення повної зайнятості, являла собою реформа лорда Вільяма Беверіджа, яка відбулася наприкінці XIX ст. у Великобританії. В основу цієї реформи були покладені такі принципи:

- універсальності – захист усіх верств населення від усіх соціальних ризиків на мінімально гарантованому рівні за допомогою солідарного фонду;
- єдності – адекватний розмір виплат матеріального забезпечення відповідно до потреб людини у певній ситуації, а не у взаємозв'язку з розмірами оплати праці, з якої сплачувались внески;
- інтеграції – взаємодоповнюваність різних форм соціального забезпечення (соціальних допомог, соціального страхування та ощадних кас) [6].

Система соціального страхування Беверіджа, на відміну від системи Бісмарка, набула ознак соціального забезпечення, оскільки матеріальне забезпечення отримували не лише працездатні особи. При цьому обидві системи ґрунтуються на таких фундаментальних принципах: обов'язковості та державних гарантій, адекватності розміру виплат до потреб громадян, цілеспрямованості та адресності соціального забезпечення.

Сьогодні принципи соціального страхування значно розширені й закріплені на законодавчому рівні. Зокрема, у ст. 5 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» [7] визначені такі принципи цього виду страхування:

- обов'язковості страхування;
- державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування;
- обов'язковості фінансування;
- формування та використання страхових коштів на засадах солідарності та субсидування;
- цільового використання коштів;
- паритетності в управлінні Фондом соціального страхування;
- відповідальності роботодавців та Фонду соціального страхування за реалізацію права застрахованої особи.

Теоретичний аналіз базових принципів соціального страхування дає змогу визначити його філософську сутність, економічний зміст, притаманні властивості; організаційний та фінансовий механізм функціонування; основні методи, засоби та напрями щодо реалізації соціального страхування; його мету, основоположні ідеї та керівні засади.

У науковій праці С. Парамонової [8] зазначено, що головна роль загальнообов'язкового соціального страхування полягає в тому, що в ньому закладені визначені принципи колективної солідарності та солідарності за індивідуальний ризик, організаційного самоуправління. На нашу думку, визначені принципи

соціального страхування є, по-перше, частковим та обмеженими; по-друге, твердження, що головна роль страхування полягає у наведених принципах, є помилковою. Головним завданням соціального страхування є соціальний захист певних категорій населення, цей захист повинен процесуально здійснюватися на визначених та законодавчо унормованих принципах.

На міжнародному рівні до базових принципів соціального страхування найчастіше відносять:

- обов'язкова участь суб'єктів страхування;
- обмежену солідарність між застрахованими;
- участь держави як регулятора процесу страхування;
- чітку залежність між участю у фінансуванні системи та рівнем виплат, зіставним з доходом страхувальника протягом трудової діяльності;
- відособленість коштів;
- участь соціальних партнерів в управлінні [9].

Цей перелік принципів соціального страхування доцільно доповнити принципом субсидування та відповідальності роботодавців та Фондів соціального страхування за реалізацію права застрахованої особи.

Розглянемо детальніше сутність деяких основних принципів, які характерні соціальному страхуванню. Одним із стрижневих принципів соціального страхування є принцип державних гарантій реалізації прав застрахованих осіб, який має тісний взаємозв'язок та взаємозалежність від принципу нормативно-правового забезпечення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування. Тобто дотримання принципу державних гарантій реалізації прав застрахованих осіб неможливе без нормативно-правового забезпечення цих процесів, а правове забезпечення – одна з головних функцій держави в будь-якій галузі, в тому числі в соціальному страхуванні. Імплементация цих принципів у систему соціального страхування повинна мати гнучкий, динамічний характер і корелюватися із визначеною соціальною політикою держави.

Принцип цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування закріплений в усіх законодавчих актах, які стосуються окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також в інших нормативно-правових актах, які регламентують систему акумулювання й використання коштів зі спеціальних страхових фондів. Отже, принцип цільового використання коштів має тісний взаємозв'язок і взаємозалежність із принципом законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування. В Україні існує система державного та громадського нагляду й контролю за використанням коштів цільових фондів з метою їх раціонального й ефективного використання. Дотримання принципу цільового використання фондів загальнообов'язкового соціального страхування повинно гарантуватися державою, згідно з наявними правовими нормами. Головними розпорядниками коштів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є визначені Фонди соціального страхування, в тому числі Пенсійний фонд. Ці Фонди здійснюють контроль, регулювання і управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Фонди є цільовими позабюджетним страховими фондами, які не мають право використовувати кошти на інші цілі, ніж ті, що пов'язані з його діяльністю. Таким чином, дотримання принципу цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування дає змогу забезпечити страховий захист застрахованим особам.

Принцип формування та використання страхових коштів ґрунтується на засадах соціальної солідарності та субсидування. Сутність та зміст принципу солідарності полягає у взаємодопомозі й перерозподілі коштів від працездатних осіб, особам, які втратили працездатність. При цьому ті, хто працюють, відраховують частину свого заробітку на утримання непрацездатних під зобов'язання держави, яка гарантує їм, що у разі втрати працездатності громадянин здійснюватимуть відрахування на їх утримання або утримання їх сімей [10]. У разі браку коштів Фондів використовують принцип субсидування, сутність якого полягає у тому, що держава виступає гарантом певних виплат соціального страхування. Отже, принцип соціальної солідарності та субсидування має тісний взаємозв'язок із принципом державних гарантій реалізації прав застрахованих осіб, а також із принципом нормативно-правового забезпечення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Одним із важливих принципів, на якому ґрунтується соціальне страхування, є принцип відповідальності роботодавців та Фондів соціального страхування за реалізацію права застрахованої особи на матеріальне забезпечення та соціальні послуги. У загальнотеоретичному розумінні термін «відповідальність» означає розуміння індивідом суспільних наслідків своїх дій, управління поведінкою відповідно до належного, а отже, перетворення належного у внутрішнє спонукання [11, с. 121]. Таким чином, чітке дотримання принципу відповідальності в соціальному страхуванні підвищує ефективність страхового захисту і, як наслідок, стабільність у суспільстві, а також гармонізує соціальну сферу з податковою та бюджетною.

Економічний принцип соціального страхування характеризується такими специфічними рисами, як:

- солідарність (взаємодопомога осіб, перед яким стоїть ймовірність настання несприятливих подій);
- замкнутий розподіл збитку (лише між страхувальниками, без винятку).

Визначені характерні риси розкривають головну перевагу соціального страхування, яка полягає в тому, що відшкодування збитку у разі настання страхової події розподіляється на значну кількість осіб і є доступним для кожної конкретної особи.

Аналізуючи науковий доробок щодо визначення основоположних принципів обов'язкового соціального страхування, пропонуємо під цими принципами розуміти фундаментальні ідеї, методи, засоби, керівні засади та напрями впровадження соціального страхування, закріплені чинним законодавством, які визначають об'єктивні закономірності, сутність та спрямованість соціальної політики держави.

Реформування сучасної національної системи соціального страхування має здійснюватися шляхом імплементации абсолютного всіх визначених принципів у систему соціального страхування. Для цього необхідно вирішити низку основних завдань, а саме:

- привести нормативно-законодавче забезпечення до європейських стандартів;
- встановити та гарантувати рівень мінімальних страхових виплат, не нижче прожиткового мінімуму, з подальшим їх підвищенням;
- провести чітку диференціацію страхових тарифів для окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- забезпечити повну відповідальність страхових фондів за фінансову ситуацію в окремому виді соціального страхування;

– збалансувати рівень співвідношення між страховими внесками і страховими виплатами тощо.

Висновки. Аналіз наукових праць щодо визначення основоположних принципів обов'язкового соціального страхування дав змогу розкрити їх сутність та зміст. Визначено низку основних завдань щодо реформування системи соціального страхування. З'ясовано, що реформування національної системи соціального страхування має здійснюватися шляхом цілковитої імплементації визначених принципів у систему соціального страхування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Даль В. Толковый словарь живого великого русского языка: в 4-х т. / В. Даль. – М.: АСТ; Астрель, 2003. – Т. 3. – 921 с.
2. Колодій А. Принципи права України / А. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
3. Єфремова Г. Щодо принципів загальнообов'язкового соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності / Г. Єфремова // Публічне право. – 2012. – № 4 (8). – С. 369–374.
4. Загальна теорія держави і права: [підручник] / за ред. М. Цвіка, О. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 584 с.
5. Гончаров В. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення: автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право та право соціального забезпечення» / В. Гончаров. – К.: ІДП НАН України, 2011. – 19 с.
6. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – № 2. – С. 20–24.
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України, ухвалений 18 січня 2001 р. № 2240-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 14. – С. 71.
8. Парамонова С. Институты социальной защиты населения социальной рыночной экономики: пенсионное обеспечение / С. Парамонова // Социальная политика и социология. – 2006. – № 1. – С. 129–142.
9. Курманов А. Основные принципы социального страхования / А. Курманов // Третий ежегодный российский пенсионный форум. – Москва, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pfrf.ru/userdata/presscenter/docs/20101117_kurmanov.pdf.
10. Прилипко С. Солідарні засади у соціальному забезпеченні / С. Прилипко // Право України. – 2003. – № 1. – С. 83–85.
11. Новиков К. Свобода воли и марксистский детерминизм / К. Новиков. – М.: Новая школа, 1981. – 274 с.

УДК 332.012:336.14

Полинюк Н.І.

*аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка*

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

У статті досліджено роль місцевих бюджетів в економічному й соціальному розвитку регіонів. Описано сучасний стан фінансової бази органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації з урахуванням змін до бюджетного законодавства. Розкрито особливості процесу управління фондами місцевих бюджетів в Україні.

Ключові слова: місцеві бюджети, програма соціального-економічного розвитку територій, соціальна політика та державні соціальні стандарти, система місцевого самоврядування, фінансова децентралізація.

Полинюк Н.И. РОЛЬ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ РЕГИОНОВ

В статье наведены исследования роли местных бюджетов в экономическом и социальном развитии региона. Описано современное состояние местных бюджетов в условиях децентрализации финансовых ресурсов, с учетом изменений бюджетного законодательства. Раскрыты особенности процесса управления фондами местных бюджетов в Украине.

Ключевые слова: местные бюджеты, программа социального-экономического развития территорий, социальная политика и государственные социальные стандарты, система местного самоуправления, финансовая децентрализация.

Polyniuk N.I. THE ROLE OF LOCAL BUDGET IN ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS

The article highlights the current state of local budgets in conditions of decentralization of financial resources, considering contributed changes to the budget legislation. Also disclosed the features of the management process funds of local budgets in Ukraine. Analyzed the role of local budgets in the economic and social development.

Keywords: local budgets, program of social and economic development of territories, social policy and state social standards, system of local government, fiscal decentralization.

Постановка проблеми. Ефективність використання ресурсів місцевих бюджетів у соціальному та економічному розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом дослідження теоретичних та практичних аспектів розподілу ресурсів місцевих бюджетів для територіального розвитку України є праці В. Кулешіра та С. Криницькі [5].

Науково-методичні підходи до формування, розподілу й використання фінансових ресурсів регіону з позиції соціально-економічного розвитку висвітлювали такі вітчизняні вчені, як О. Василюк та К. Павлюк, які є провідними науковцями в бюджетній сфері. Ними розроблено бюджетні концепції і теорії, де, зокрема, значну увагу приділено вивченню соці-

альної спрямованості місцевих бюджетів [2] Н. Василюка досліджує проблему підвищення соціальної спрямованості місцевих бюджетів [3], П. Ворона аналізує механізми впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток регіону [4], А. Мярковський досліджував формування місцевих бюджетів як складової частини соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць [7], Н. Осадчук розглядає місцеві бюджети та їх роль у регіональному розвитку [8].

Мета статті – дослідити роль місцевих бюджетів в економічному й соціальному розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному демократичному суспільстві багаторівневі бюджетні системи є результатом пошуку балансу